

Kadın (1908–1909): Selanik'te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme

Kadın (1908-1909): A Study On The First Women's Magazine Published In Saloniki

Hakan AYDIN*

ÖZET

Osmanlı'da kadınların kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları, eylem ve taleplerini duyurmaları ilk kez basın aracılığıyla gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara, dönem gazetelerinde, bazı gazetelerin çıkardıkları kadına dair sayfa ve eklerde, özellikle de kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Türkiye'de kadın dergiciliği alanındaki ilk girişimler, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Kadın dergileri, Tanzimat'la başlayan modernleşme ve yenileşme sürecinde, "kadın" konusunda yaşanan sosyal ve kültürel gelişmelerin bir sonucudur. Bu dergiler, her kesimden kadının yazma konusundaki çekimserliğini gidermede, taleplerini duyurmada önemli işlev görmüştür. II. Meşrutiyet döneminde kadın dergilerindeki artış; II. Meşrutiyet'le gelen ve İmparatorluğun birçok bölgesinde çok sayıda gazete-derginin yayın hayatına atılmasını sonuçlandıran özgürlük ortamının yanında, II. Meşrutiyet'in, kadın konusunda tartışmaların arttığı, kadının ilerlemesi, toplumsal yaşama daha aktif olarak katılması düşüncesi etrafında gerçekleşen örgütlenmelere dair önemli deneyimlerin elde edildiği bir dönem olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, II. Meşrutiyet'in ilânını müteakip ilk aylarda yayınlanan kadın dergilerinden biri olan *Kadın*'ı konu edinmektedir. Selanik menşeli dergi aynı zamanda bu kentte yayınlanan ilk kadın dergisidir. İdari kadrosu ve yazı kurulu önemli isimlerden oluşan dergi, yayın hayatı boyunca, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve yardım dernekleri ile yakın ilişki içinde olmuştur. Kadınların eğitimi, toplumsal yaşama katılması, örgütlenmesi derginin önem verdiği konuların başında gelir. Niteliksel tarihsel tasarım karakterini taşıyan çalışma, derginin yayın politikasını ve Türkiye'de kadın dergiciliği tarihindeki yerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kadın*, Selanik, Kadın Dergileri, II. Meşrutiyet

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

In late Ottoman society, the self-expression of women, publicizing themselves and their actions and demands was first established through the press. First signatures of women appeared on newspapers of the era, and on pages and additional sections published for women by some newspapers. First undertakings in the field of women's magazines in Turkey were seen during the *Tanzimat* (Reformation) era. Women's magazines appeared as a result of the social-cultural developments instigated by modernization and reformation of the Tanzimat era. These magazines fulfilled important functions at removing the shyness of women of all segments for writing and getting vocal. According the Commission for Bibliography of the Library for Works of Women, Istanbul Libraries offer 38 women's magazines in Turkish published between the years 1869-1927: *Aile*, *Âlem-i Nisvan*, *Âsâr-ı Nisvan*, *Âyine*, *Bilgi Yurdu* *İşığı*, *Çalkuşu*, *Demet*, *Dijane*, *Erkekler Dünyası*, *Ev Hocası*, *Firuze*, *Genç Kadın*, *Hanım*, *Hanımlar*, *Hanımlar Âlemi*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Hanımlara Mahsus Malumat*, *İnci/Yeni İnci*, *İnsaniyet*, *Kadın* (İstanbul), *Kadın* (Selanik), *Kadınlar Âlemi*, *Kadınlar Dünyası*, *Kadınlık/Kadın Duygusu*, *Kadınlık Hayatı*, *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu*, *Mebasin*, *Musavver Kadın*, *Mürüvvet*, *Parça Bohçası*, *Seyyale*, *Sıyanet*, *Süs*, *Şüküfîzezar*, *Terakki*, *Türk Kadını*, *Vakit Yahud Mürebbi-i Mubadderat*.

In respect of press history, the first magazine for women, the *Terakki-i Mubadderat*, a weekly complement under the subhead "a newspaper for women" to the daily *Terakki* in 1869, was issued 48 weeks. The *Terakki-i Mubadderat* included articles that made comparisons with contemporary Europe, concluding critics on the status of women in Ottoman society. The weekly gave also information on feminist movements in the west. The magazines *Vakit Yahud Mürebbi-i Mubadderat* (1875) describing itself as "reporting on useful things about womanhood"; the *Ayine*, a weekly magazine published in the same period included children to the readership in addition to women; the *Aile* (1880) as a "magazine with focus on various issues related to the family, that is, to women, children and housework"; the *İnsaniyet* (1883) with the mission to enlighten the women; *Hanımlar* (1883) with more signatures of women writers; the woman-owned *Şüküfîzezar* (1886) with the entire writing staff consisting of women; the *Mürüvvet* (1888) the first with categorized content; *Parça Bohçası* (1889), the most long-lived *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895-1908), the *Hanımlara Mahsus Malumat* as a complement to the magazine *Malumat* (1895), the *Âlem-i Nisvan* published in 1906 in the Crimea by İsmail Gasprensky as a complement to the *Tercüman*, all were magazines for women which were published mainly before the II. Meşrutiyet -the constitutional monarchy reform- during the reign of Sultan Abdülhamid II.

The declaration of the 2nd Constitution marked new formations in political, social, and economical culture and important firsts in politics. It indicates also a time when –with the gaining of new rights- debates about the traditional role of the woman gained momentum. From this time on, the woman issue has been debated intensely by various intellectuals according their adopted movement of thought. The İttihat ve Terakki party also showed a particular interest towards women's issues; with the aim to facilitate the participation of women into social life and to give women a direction compliant to the party ideology, they opened girl schools named after the party. All these developments certainly increased the number of women's magazines. This increase arose, besides from the liberty environment of the era which resulted in a blossoming of newspapers in all regions of the

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi

empire, and also an era of discussions and organizations on issues related with women, with the progression and involvement of women in society.

Demet, *Mehasin* and *Kadın* were published in the first months following the proclamation of the 2nd Constitution. The focus of the topics in the *Demet* consisted the education of women, child care, cultivation of women, facial care and fashion. Another feature of the magazine were political articles that actually attracted interest. The *Mehasin* was published 12 issues between September 1908-November 1909 as the first colored and illustrated women's magazine. The writing staff of *Demet* showed up in the *Mehasin* too. Women of various nations, activities by women, fashion, literature, the arts, and actual events were topics of coverage.

Apart from these, a great number of short lived women's magazines were published beginning by the 2nd Constitution up to the Republic. Although bibliographical Works about these have been conducted, detailed studies are limited. These studies to be conducted particularly by communication scholars will be an important contribution on the history of popular culture in Turkey. However, the problem of translation at foremost, many causes prevent scholars to show the required interest to the field. This is valid for other magazines like sports magazines, humor magazines, etc. too.

Our study is about the magazine *Kadın (woman)* which is one of the women's magazines that started in the months after the proclamation of the 2nd Constitution, as also the first woman magazine published in Saloniki. Saloniki was of a determining importance on the process beginning with the formation of the Ittihad ve Terakki and resulting in the 2nd Constitution. As with the other publications in Saloniki, the magazine was the product of the commercial and historical/social conditions of the city. With many important names in the managerial and writing staff, the magazine maintained throughout its life cycle a close relationship with the Ittihad ve Terakki and the charity organizations related with the party. Its manager Enis Avni volunteered in the *Movement Army* that occupied the capital in the event of March 31 named by revolutionaries as the "honorable event". Education of the woman, involvement in social life, organization of women are topics of focus in the magazine. These features put it in an important position among women's magazines of the constitutional era and hence make it an important source for studies on the developmental history of the women's movement and popular culture in the Ottoman society. However, it is hard to say that this witness has been heard adequately. All what is known about the magazine is limited to bibliographical mentions and short citations in studies related to the field. Despite of its importance, the study by Yıldız Akpolat has some limitations. By presenting original and detailed information about the magazine, the study aims to evaluate the editorial policies of the *Kadın* and its place in the history of Turkish women's magazines and to make a scholarly contribution to the field and also calling attention to the need of similar studies.

Keywords: *Kadın*, Saloniki, Women's Magazines, The 2nd Constitution.

The Type of Research: Research

GİRİŞ

Osmanlı'da kadınların kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları, eylem ve taleplerini duyurmaları ilk kez basın aracılığıyla gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara, dönem gazetelerinde, bazı gazetelerin çıkardıkları kadına dair sayfa ve eklerde, özellikle de kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Bu dergiler, her kesimden kadının yazma konusundaki çekimserliğini gidermede, taleplerini duyurmada önemli işlev görmüştür (Çakır, 1996: 22–23). Türkiye'de kadın dergiciliği alanında ilk girişimler, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Kadın dergilerinin, Tanzimat'la başlayan modernleşme ve yenileşme sürecinde "kadın" konusunda yaşanan sosyal ve kültürel gelişmelerin bir sonucu olduğu söylenebilir. Kadın Eserleri Kütüphanesi Bibliyografya Oluşturma Komisyonu'nun yaptığı çalışmaya göre (1993), İstanbul kütüphanelerinde 1869–1927 yılları arasında yayınlanmış 38 Türkçe kadın dergisi bulunmaktadır¹.

Yayın tarihi açısından, ilk kadın dergisi olarak nitelenen *Terakki-i Muhadderat*, *Terakki* gazetesi tarafından 1869'da "Muhadderat İçin Gazetedir" alt başlığıyla haftalık olarak 48 sayı çıkartılmıştır (Çakır, 1996: 23). *Terakki-i Muhadderat*, o günün Avrupa'sıyla karşılaştırmalar yaparak, Osmanlı toplumunda kadının konumuna dair eleştiri yazılarına ağırlık verir². Batıdaki feminist hareketler hakkında bilgiler sunar (Özen, 1994: 16). Kadınların toplumsal yaşama katılmaları, çalışmaları gerektiği fikrini savunur (Çapanoğlu, 1962:

¹ *Aile, Âlem-i Nisvan, Âsâr-ı Nisvan, Âyine, Bilgi Yurdu Işığ, Çaltıkusu, Demet, Dişane, Erkekler Dünyası, Ev Hocası, Firuze, Genç Kadın, Hanım, Hanımlar, Hanımlar Âlemi, Hanımlara Mahsus Gazete, Hanımlara Mahsus Malumat, İnci/Yeni İnci, İnsanîyet, Kadın* (İstanbul), *Kadın* (Selanik), *Kadınlar Âlemi, Kadınlar Dünyası, Kadınlık/Kadın Duygusu, Kadınlık Hayatı, Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu, Mehasin, Musavver Kadın, Müriyyet, Parça Bohçası, Seyyale, Siyanet, Süs, Şükâfezar, Terakki, Türk Kadını, Vakit Yahud Mürebbi-i Muhadderat*.

² Rabia imzalı yazı bu açıdan iyi bir örnektir: "Şurasını iyi bilmek gerekir ki, ne erkekler kadınlara hizmetkâr, ne de kadınlar erkeklerle cariye olmak için yaratılmışlardır. Erkekler, hüner ve marifetleri ile hem kendilerini hem de hepimizi geçindirebiliyorlar ve idare ediyorlar da, biz niçin bilgi ve hüner kazanmaya kudretli olamıyoruz? (...)" (Taşkıran, 1973: 31). Gazetenin eğitici yayınlarından memnun olan bir kadın okuyucunun mektubunda, gazetenin yayın politikasına dair şu satırları buluruz: "Ey hemşireler! Şimdiye kadar her birimiz bir yol tutarak, böyle cahil ve her şeyden gafil olarak yaşamaktan ne fayda gördük? Şu gazete bize esash vaiz ve nasihatler ediyor. Eğer yazdığı şeyler akılca, terbiyeye, ahlakça fena olsaydı devletimiz şimdiye kadar çoktan menederdi. Zevcim efendinin ifadesine göre erkekler de bu gazeteyi okumakta 'sevgili haremlerimiz istediğimiz terbiyeye nail olur da biz de onlarla ifihar ederiz' demekte imişler" (Gerçek, 1931: 48–49).

33). “Kadınlığa dair nâfi şeylerden bahseden” *Vakit Yahud Mürebbi-i Muhadderat* (1875), aynı tarihlerde çıkan ve hedef kitle olarak kadınlarla birlikte çocukları da alan *Ayine*, 1880’de “Aileye, yani kadınlara, çocuklara ve ev işlerine müteallik mebahis-i mütenevviayı câmi mecmuadır” ibaresiyle yayınlanan *Aile*, aynı işlevi, kadınları aydınlatmayı ilke edinen *İnsanîyet* (1883), kadın imzalarının arttığı *Hanımlar* (1883) (Çakır, 1996: 25–26), sahibi kadın olan ve yazı kadrosu tümüyle kadınlardan oluşan *Şükûfezar* (1886) (Çapanoğlu, 1962: 32–33), 1888’de ilk kez kategorilendirilmiş bir içerikle çıkan *Mürüvvet*, 1889’da yayınlanan *Parça Bobçası*, 1895–1908 yılları arasında çıkan en uzun süreli kadın dergisi *Hanımlara Mabsus Gazete*, yine 1895’te *Malumat Mecmuası*’nın eki olarak yayınlanan *Hanımlara Mabsus Malumat*, 1906’da Kırım’da İsmail Gasprenski tarafından *Tercüman*’a ek olarak çıkartılan *Âlem-i Nisvan II*. Meşrutiyet öncesinde yayınlanan kadın dergileridir (Çakır, 1996: 26–32) ve büyük çoğunluğu II. Abdülhamit’in saltanat yıllarına rastlar.

Siyasal, sosyal ve ekonomik kültürün yeni oluşumlarını, önemli politik başlangıçları temsil eden II. Meşrutiyet’in ilânı, kazanılan toplumsal haklarla birlikte kadının geleneksel rolü konusundaki tartışmaların hızlandığı bir dönemi işaretlemektedir. Bu dönemden itibaren kadın konusu, benimsedikleri fikir akımlarının ekseninde değişik aydınlar tarafından sıklıkla tartışılmıştır. Kadınlar, toplumsal hayata daha geniş ölçüde katılmalarını sağlamak ve onlara kendi ideolojisi doğrultusunda yön vermek isteyen ve bu amaçla kendi adını taşıyan kız okulları açan İttihat ve Terakki’nin de her zaman özel ilgi alanında olmuştur³. Tüm bu gelişmeler doğal olarak kadın dergilerinin sayılarını arttırmıştır. Bu artış, II. Meşrutiyet döneminin getirdiği ve İmparatorluğun birçok bölgesinde çok sayıda gazetenin yayın hayatına atılmasını sonuçlandıran özgürlük ortamının yanında; II. Meşrutiyet’in, kadın konusunda tartışmaların arttığı, kadının ilerlemesi, toplumsal yaşama daha aktif olarak katılması etrafında gerçekleşen örgütlenmelere dair önemli deneyimlerin elde edildiği bir dönem olmasından da kaynaklanmaktadır.

II. Meşrutiyet’in ilânını takiben ilk aylarda *Demet*, *Mebasin* ve *Kadın* yayınlanır (Akpolat, 2004: 71; İlyasoğlu ve İnel, 1984: 165). *Demet*’in ele aldığı konuların ağırlık noktasını, kadınların eğitimi, çocuk bakımı, kadın terbiyesi, yüz bakımı ve moda oluşturmuştur. Derginin diğer bir özelliği, siyasal konularla ilgili makalelere yer verilmesi ve kadınlar tarafından ilgi görmesidir (Özen, 1994: 25). Eylül 1908- Kasım 1909 arasında 12 sayı çıkan *Mebasin* ise ilk kez renkli ve resimli olarak yayınlanan bir kadın dergisidir. *Demet*’in yazarları *Mebasin*’de de kendilerini gösterirler. Dergide, çeşitli ülke kadınları tanıtılmış, kadın faaliyetleri aktarılmış, moda, edebiyat, güzel sanatlar ve güncel olaylara yer verilmiştir (Çakır, 1996: 35).

Bunlardan başka II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar bazıları kısa ömürlü pek çok kadın dergisi yayın hayatına girmiştir. Bu dergiler ile ilgili önemli bibliyografik incelemeler⁴ yapılmışsa da, ayrıntılı incelemelerin sayısı sınırlıdır. Bu tür çalışmaların özellikle iletişim alanından gelen araştırmacılar tarafından yapılması Türkiye’de popüler kültür tarihinin yazımına önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak başta çeviri sorunu olmak üzere çeşitli nedenlerle araştırmacılar bu alana gereken ilgiyi göster(e)memektedirler. Bu durum yalnızca kadın dergileri için değil, spor, mizah gibi diğer alanlara özgü yayınlar için de geçerlidir.

Çalışma, II. Meşrutiyet’in ilânını müteakip ilk aylarda yayınlanan kadın dergilerinden biri olan *Kadın*’ı konu edinmektedir. Selanik menşeli dergi aynı zamanda Serpil Çakır’ın belirttiğine göre (1996: 32) bu kentte yayınlanan ilk kadın dergisidir. Selanik, bilindiği üzere, Meşrutiyet’in ilânı ile sonuçlanan süreçte, İttihat ve Terakki hareketinin oluşumunda belirleyici bir role sahiptir. Kent matbuatının diğer üyeleri gibi *Kadın* da Selanik’in, ticari ve tarihsel/toplumsal konumundan kaynaklanan koşullarının ürünüdür. İdari kadrosu ve yazı kurulu önemli isimlerden oluşan dergi, yayın hayatı boyunca, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve yardım dernekleri ile yakın ilişki içinde olmuş; Müdürü Enis Avni, “Vaka-i Mübeccele” olarak nitelenen 31. Mart Olayı’nda gönüllü olarak Hareket Ordusu’nda bulunmuştur (*Kadın*, 4 Mayıs 1325). Kadınların eğitimi, toplumsal yaşama katılması, örgütlenmesi derginin önem verdiği konuların başında gelir. Tüm bu nitelikleriyle Meşrutiyet dönemi kadın dergileri içinde önemli bir konuma sahip olan *Kadın*’ın koleksiyonu, Osmanlı’da kadın hareketinin gelişimine ve popüler kültür tarihine yönelik araştırmalar için önemli bir

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Hakan Aydın, *İttihat ve Terakki Mekteplerinin Yapısal Özellikleri Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Ü. SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2008.

⁴ Emel Aşa, *1928’e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, İstanbul Ü. SBE. Türk Dili ve Edebiyatı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989; *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869–1927)* (Zehra Toska, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kurç, Gökçen Art, Aynur Demir Direk (Hz.), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayını: 5, Metis Yayını, İstanbul, 1993.

kaynak niteliğindedir. Ancak bu tanığın tam olarak dinlenebildiğini söylemek güçtür. Dergi hakkında bilinenler bibliyografik çalışmalara ve alanla ilgili diğer incelemelerde yer alan kısa bilgilere dayanmaktadır. Yıldız Akpolat'ın araştırması⁵ ise önemli olmakla birlikte eksiklikler içermektedir.

Dergi hakkında ayrıntılı bilgiler içeren ve özgün bir karakter taşıyan çalışma, *Kadın*'ın yayın politikasını ve Türkiye'de kadın dergiciliği tarihindeki yerini değerlendirmek, basın tarihimiz konusundaki bilgi eksikliklerinin giderilmesine ve akademik bilgi birikimine katkı sağlamak ve benzer araştırmaların önemine dikkat çekmek için yapılmıştır. Çalışma kapsamında derginin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden temin edilen 13 Teşrin-i Evvel 1324–25 Mayıs 1325 tarihleri arasındaki 30 sayısı incelenmiştir. Niteliksel tarihsel tasarım karakterini taşıyan araştırmada, öncelikle kimlik bilgileri ve teknik özellikleri gibi dergiye ait genel bilgiler sunulmuş, ardından yazı kadrosu tanıtılarak içeriği değerlendirilmiştir.

***Kadın*'ın Kimlik Bilgileri ve Teknik Özellikleri**

Kadın'ın ilk sayısı 13 Teşrin-i Evvel 1324 Pazartesi günü yayınlanır. 1–30. sayılarda yer alan bilgilere göre derginin İmtiyaz Sahibi Mustafa İbrahim, Müdürü Enis Avni (Aka Gündüz)'dir. Adresi, “Selimiye Caddesi/Selanik” olarak geçer. Asır Matbaası'nda basılan dergi, haftada bir kez Pazartesi günleri yayınlanmıştır. Çeşitli nedenlerle yayın periyodunda aksamlar yaşandığında, nedenleri konusunda bilgi verilerek okuyuculardan özür dlenir. Kız okullarına ücretsiz olarak gönderilen dergi, yıllık aboneliğini (Selanik için) yarım, altı aylığı çeyrek Osmanlı Lirası; taşra için posta ücretiyle birlikte seneliği 65 kuruş, altı aylığı 2 Mecidiye olarak belirlemiştir. Abonelik talebi dışardan geldiğinde, bir sayı ücretsiz olarak gönderilir. Çoğu yayın organı gibi ihtiyaç duyulduğunda abonelik fiyatlarında yeni düzenlemelere gidilmiştir:

“*Bu nüshamızdan itibaren abone olacaklara teshilat-ı fevkalade ve bu suretle terakkîyat-ı nisvanımıza bir hizmet-i müfthire olmak üzere [Kadın]ın senelik abonesi [yarım lira]ya tenzîl edilmiştir. Ancak yarım lira kadar cüzi bir para mukabilinde bir sene muntazaman müfid ve kıymetli sayfalarla bezenmiş, mükemmel ve nefis bir risaleyi kemal-i hâbiş ve arzû ile kim iştirâ etmez... Öyle bir risale ki mesleği: iffet ve gayret, maksadı: i'tila-yı şân ü şeref-i vatan, hedefi: fazîlettir”* (4 Mayıs 1325).

Geçmiş sayılar, “Örtülü Çarşıda Asır Matbaası kapısındaki gazete müvezzi” İsmail Efendi tarafından satılmaktadır. Dergi için Sabri Paşa Caddesi'nde meşhur bir mağazada abone kaydı yapılmaktadır. Dağıtım yeri, Vardar Caddesi'nde Vatan Kütüphanesi ve Kıraat Salonu'dur. Derginin İstanbul Şubesi, Bahçekapı Senti'nde Selanik Bonmarşesidir. Başkentli okuyucular, abone kayıt ve kabulü vb. hususlar için Selanik Bonmarşesine müracaat etmelidirler. Derginin İstanbul'daki dağıtım yeri, başlangıçta Köprübaşı'nda İkbâl Kütüphanesi iken kaza nedeniyle geçici olarak Bâb-ı Âli Caddesi'nde Cemiyet Kütüphanesi olarak belirlenmiştir.

Normal kitap ebatlarında ve 16 sayfa olarak yayınlanan dergide haber ve yazılar iki sütun halinde düzenlenmiştir. İçerikte “Şuûn-ı Nisvan” başlığıyla kadın dünyasına ilişkin haberlere, küçük hikâyelere de yer verilir. Yalnız resimli değildir. Kadın dergisi olması hasebiyle küçük, hoş ve zarif desenlerle süslenmiştir. Dış kapak tasarımında kullanılan desenlerin boyutları iç kısımlara göre daha büyüktür. Tasarım kimi zaman Mithat Paşa örneğinde olduğu gibi Meşrutiyetle özdeşleşmiş kişiliklere ait görsel malzemeleri de içerir. Dergi adı, kalın ve siyah puntuyla sayfanın ortasına yerleştirilmiş, etrafını çerçeveleyen latif bir desen içine büyük harflerle “Bir Milletın Nisvanı Derece-i Terakkisinin Mizanıdır” yazılmıştır. Dergi, 27. sayısında, resimli çıkmamasının nedenleriyle birlikte resimli dergilerin genel durumuna dair düşüncelerini de açıklamıştır:

“*Kadın, şimdiye kadar muhterem ve muazzaz kariyelerine musavver olarak arz-ı çebre-i ihtiram eylemek isterdi. Lakin görüliyor ki birçok musavver mecmualarımız, vesaitin fikdani-i müessifyle pek gülünç ve şayan-ı merhamet bir halde bulunuyor. Mini mini bir bebek karalaması şeklinde acib ve mudhik (komik) çıkmaktansa muvaffak oldukça ve vakit buldukça nefis ve masnu' tasâvir ile tezyini muvafik bulduğundan ba'dema ve ekseriyetle musavver olacağını ve Almanya'ya sipariş edilen boyalı ve mükemmel kaplar derununda bulunacağını tebşir ile kesb-i fabr eyle”* (4 Mayıs 1325).

Dergi sayfalarında, tiraj ile ilgili bir bilgiye ne yazık ki rastlanmamıştır. Ancak okuyucu sayısını arttırmaya ya da mevcut tirajı korumaya dönük bazı çalışmalardan söz etmek mümkündür. 8. sayıdan itibaren abonelere dergi ile birlikte çeşitli resimler verileceğinin duyurulması, yine her iki ayın sonunda kura

⁵ Yıldız Akpolat, “II. Meşrutiyet Döneminde Selanik Menşeli Bir Kadın Dergisi: Kadın” *Sosyoloji Araştırmaları Osmanlı'da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri* içinde, Fenomen Yayını, Erzurum, 2004.

çekimi yoluyla belirlenecek okuyucuya hediye verilecek olması bu kapsamda değerlendirilebilir. “Pembe atlas üzerine yağlı boya işlenmiş gayet şık ve müzeyyen bir salon yastığı” olarak belirlenen ilk hediyein kurası, Sabri Paşa Caddesi’nde meşhur bir mağazada birkaç gün teşhir edildikten sonra çekilecektir.

Dergi, ilân ya da reklâm ücreti belirtmemiştir. En önemli gelir kaynağı ise abonelik ücretleridir. Kapak sayfasında yer alan süreli yayın tanıtımlarından, “The Royal View” başlığıyla sinematograf tanıtımını içeren ilân örneğinde çeşitli duyurulardan herhangi bir ücret alınmadığı tahmin edilmektedir. Kapak sayfasının bir bölümü “Muhaberat” başlığıyla okuyucularla iletişime ayrılmıştır. Dergide yer alan okuyuculara, Bağdat İttihat ve Terakki Kulübü gibi parti kurumlarına ilişkin mesajlar, derginin dağıtım alanının kapsamı hakkında fikir verir niteliktedir:

“*Arnavutluk’ta- Derviş Hima kardeşimize: Konuştuğumuz gibi...; Manastır’da- Lütfiye Leman Hanımefendi’ye: Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi Namına irsal buyrulan, atlas üzerine koza işleme resimlik, cemiyet-i muhteremeye teslim olunmuştur. Diyarbakır Vilâyeti Dâbilinde Mardin- Nafîa Mübendisi Şefik Naci Bey’in haremî hanımefendiye: Teveccühât-ı maarifperveranelerine hassaten arz-ı şükran eyleriz. Van’da- Celile Süreyya ve Fatma Süreyya Hanımefendilere: “Kürt kadınları” hakkında vaat buyrulan makalelerinize intizar eyleriz*” (26 Kanun-ı Sani 1324).

Kadın dünyasına ilişkin gelişmelerin duyurulduğu “Şuûn-ı Nisvan” sütununda alıntı yapılan gazeteler, derginin haber kaynakları olarak nitelenebilir. Yeterli sayıda muhabiri olmayan derginin, aileler arasında düğün, nikâh, doğum vb. gelişmeleri duyurarak kadınlara yönelik haber çeşnisini artırmak için gönüllü okuyucularından oluşan bir muhabir ağı kurma çabası dikkate değerdir (13 Teşrin-i Evvel 1324).

Yazı Kadrosu

Kadın, gözden geçirilen sayılarından anlaşıldığına göre güçlü bir yazı kuruluna sahiptir. Dergi Müdürü Enis Avni⁶ (1885–1958), Türk edebiyatının seçkin simalarından biridir. Romancı, hikâyeci, şair ve gazeteci olarak Türk basınına 50 yıl hizmet vermiş bir isimdir. Yetişmesinde milliyetçi bir kişilik olan Şair ve Tarih Öğretmeni Hüseyin Haşim, Ömer Seyfettin (Yücebaş, 1959: 3–5); fikrî yönünün gelişmesinde Hüseyin Cahit önemli rol oynar: “Benim çocukça yazılarımı ve beni, zerre kadar incitmemek muntazaman derç ve hocam Mehmet Ali Bey vasıtası ile daima teşci etti. Ben hürriyeti ve edebiyatı Cahit’ten öğrendim” (Es, 1932: 204). Enis Avni, *Kadın* yanında elli yıl içinde pek çok gazete ve dergide çalışmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Malumat, Çocuk Bahçesi, Zaman, Genç Kalemler, Hak ve Kadın, Tercüman-ı Hakikat, Tarih, Cihat, Hak Yolu, Bahçe, Karagöz, İleri, Alay, Guguk, Mücadele-i Millîye, Peyam-Sabah, Yeni Gün, Tan, Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Millîye, Milliyet, Hayat Mecmuası, İzmir*, Selanik ve Adana Vilayet gazeteleri, *İrtika, Aşşyan, Türk Yurdu, Tercüman, Haber, Açıksoz, Gece Postası, Hizmet* ve *Ahenk* (Doğan, 1989: 11). Hilmi Yücebaş’ın belirttiğine göre (1959: 5) İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin himayesinde bir de gazete çıkarmış olan Enis Avni, *Kadın* dergisini tamamen kendi yayınlamıştır. Dergide kadınlığa dair yazılarında, kendi adının yanı sıra Seniha Hikmet ismini, İzmir’de çıkan *Hizmet* ve *Ahenk*’te Muallim ve Avni, edebî ve mizahî yazılarında Serkengebin Efendi imzalarını kullanmıştır. Enis Avni, Enis Saffet de yazarın kullandığı diğer isimlerdir (Doğan, 1989: 11).

Derginin yazı kadrosunun çekirdeğini, *Genç Kalemler*’in yazarları oluşturur. Dikkat çeken isimler şöyledir: Enis Avni, Ali Canip (Yöntem), Kazım Nami (Duru), Ömer Seyfettin, Mustafa Nermi, Akil Koyuncu, Mehmet Cavit, Baha Tevfik, Abdülhak Hamit, Mehmet Emin (Yurdakul), Hüseyin Rağıp, Celal Sahir, Dr. Abdullah Cevdet, Meşrutiyet döneminin kadın yazar ve romancılarından, İttihat ve Terakki’nin faal üyesi (Kurnaz, 2007b) aynı zamanda Selanik’te İttihat ve Terakki Kadınlar Cemiyeti’nin kurucu başkanı Emine Semiye (Kurnaz, 2007a) ve Emine Semiye’nin yakın dostu tanınmış şairlerden Nigâr Hanım (Kurnaz, 2007b).

Dergide yer alan diğer imzalar ise şöyledir: Seniha Hikmet (Enis Avni), Zekiye, Pakize Seni, [ayın]. Seni, Ali Ağa, Perviz, Nejat, Manastırlı Rıfat, Tahsin Nahit, Macide Memduh, Fatma Seniye, Rukiye Haşmet, Resmiye Hüseyin, Galip Kemal, H. Sami, [ayın]. Ulvi, Rabia Ahmet, Ayşe İsmet, Dr. Asaf, Doriş Hima, Rudaye Halise, İsmail Ethem, Mülazım Tahsin, Müjgân bint-i Abdullah, İlyas Macit, M. Fatma, Emine Lütfiye Zeki, Moiz Levi, M. Emin Lami, Mustafa Nami, [ayın]. [elif]., Mehmet Lütfü, Marcel Prévost, Refia Şükran, H. Hüsni, Nakiye, M. R. Fazıla, Hasan Hulki, Rafize Hüsna, Sıdıka, Evliyazade Naciye,

⁶ Biyografisi için bkz: Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleri İle Aka Gündüz*, İstanbul, 1959; Abide Doğan, *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1989.

Uzema İradet, Makbule Süreyya, Cavide Peyker, Habibe, Mübeccel Nezahat, Saffet Nezihi, Celal Derviş, Yusuf Osman, M. Hicabi, Cezmi Agâh, Fitnat bint-i Haşim, Aziz Hüdai.

Yayın Politikası

Kadın'ın ilk sayısı, 13 Teşrin-i Evvel 1324'te yayınlanır. Dergi, II. Meşrutiyet'in genel havasının kadın dergileri için yarattığı elverişli ortamda çıkmıştır. Bu yönüyle kendinden önceki kadın dergileri için tipik olan birçok öğeyi içinde barındırır. Kısa sürede Meşrutiyet'in ateşli savunucuları arasında yerini almıştır. İlk sayılardan itibaren söylemini “istibadın kötülükleri ve Meşrutiyet'in yararlılıkları” üzerine bina eder. Derginin siyasal kimliği, renkli basılan ve Mithat Paşa'nın fotoğrafı etrafında Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne ait dizelerin yer aldığı 8. sayıda daha da belirginleşmiştir. Fotoğrafın altında yer alan metin şöyledir:

“Müjdelər!.. Ey Millet-i Muazzama-i Osmaniyel!.. Canı elleriyle perişan edilen kalbgâh-ı millet, artık namuslu ellerin tuttuğu kabraman süngüleriyle yeniden tanzim ve küşâd ediliyor. Sevinelim, bayram edelim ve geliniz can ü gönülden abd ü peymân eyleyelim: Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan'ın müebbeden payidar olması için canımızı ve kanımızı feda eyleyeceğimize Vallahi, Billahi ve Tallahi!..” (1 Kanun-ı Evvel 1324).

Dergi, Meşrutiyet matbuatının “hürriyetperver” bir üyesi olarak 1908 hareketinin “kazanımlarıyla” bağdaşmayan uygulamalara, özellikle de basın özgürlüğünü kısıtlayıcı hükümlere sert tepki gösterir: “Yeni Matbuat Nizamnamesini Tanzim Edenlere: Meclis-i Mebusanı düşünmediniz mi?! Artık millet esir olmayacaktır!!” (2 Şubat 1324). Aynı sayıda “Hak Yolunda İçtima” başlıklı başka bir haber de aynı olayı, “istibadın” basın özgürlüğüne vurmak istediği darbeye tepki olarak Selanik'te düzenlenen protesto mitingini konu edinmektedir. *Kadın*, Meşrutiyet döneminin çalkantılı ve hızlı gelişen siyasal olaylarından etkilenir. 31 Mart Olayı nedeniyle yayın periyodunda aksamalar yaşamıştır. 30 Mart 1325 tarihli 25. sayıdan sonra 26 Nisan 1325'te yayınlanabilen 26. sayısında, yayındaki gecikmenin nedenlerini açıklarken “istibadın” bir daha ortaya çıkmamak üzere yok eden orduya şükranlarını sunar ve “o orduya cesur, Meşrutiyetperver asker yetiştirecek olan Muhterem Osmanlı Hanımları”nı selamlar.

Bireysel taleplerin örgütlü birlikteliklere dönüştüğü, böylelikle çeşitli sorunlara önerilen çözümlerin hayata geçirilme olanağı bulduğu kadın dernekleri⁷ ve bu derneklerce yürütülen çalışmalar, derginin önem verdiği konular arasındadır. Yakın ilişki içinde olduğu, cins ve mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı kadınlarına açık olan Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi'nin kuruluş haberini verirken bu konudaki havadislere sayfalarını daima açık bulunduracağını ve üzerine düşen görevleri memnuniyetle yerine getireceğini vurgular. Çünkü amaçlarından biri de kadınları hayır işleriyle uğraşmaya yönlendirmek, bu amaçla çeşitli ülkelerdeki kadın hayır derneklerine ilişkin tetkikler yayınlamaktır (13 Teşrin-i Evvel 1324). *Kadın*, sonraki sayılarında Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi ile ilgili haberler konusunda vaat ettiği özeni göstermiş ve peyderpey derneğe bağışta bulunanların isimlerini yayımlamıştır. Derneğin Siroz Şubesi'nin bir etkinliğine, 10 Osmanlı Lirası ile en büyük yardımı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Siroz Merkez Heyeti yapar (29 Kanun-ı Evvel 1324).

Kadın, dönemin gazete-dergilerinde sıkça görüldüğü üzere başlığının hemen altında kendini tanımlayan temel niteliklere yer vermez, çıkış amacını aynı tarihli sayıda yer alan “İfade-i Mahsusa” başlığıyla ortaya koymuştur. *Kadın*, öncelikle Selanik'te yayınlanan ilk kadın dergisi olması hasebiyle alanına dair önemli bir boşluğu doldurmak üzere yayınlanmıştır. Başlangıç yazısında vurgulanan ikinci nokta, derginin belirli bir sınıfa ait olmayacağı, içeriği itibarıyla “umuma şamil” olacağıdır:

“Evet, siyasî, edebî, fennî, ilmî... resâil-i mevkute ve gayr-i mevkutede o kadar esef-engiz ve darıltıcı bir noksan vardı: Nisâî bir gazete... öyle nisâî bir risale ki: umuma şamil olsun, “aristokrasi” denilen o mevhum hayat-ı keibarâne-i hîçîden, hayalden, muhayyelât-i asabiyeden ve ehemmiyât-i marzânededen mümkün olduğu kadar uzak bulunsun. Öyle nisâî bir risale ki: kulübeden konağa, saraydan fakirhaneye, havasdan avama, vasattan en ileriye bir nirengi çizerek küçük büyük düşümlerle yapılmış bir fikir ve malumat ağı gibi mubit-i nisaiyyemizi kaplasın... işte bu ehem ve mutlak vazife-i içtimaiyeyi ifaya iştirak bevesiyle naçiz Kadın risalesi, ilk numroyu vaz' ederek elbirliğiyle terakki eylemeye çalışmak için bugünden itibaren arz-ı nasıye-i içtihat eyliyor. Maksadı; “ıffet” yolunda “fazilet” hedefine nisb-i nigâh-ı iştiyak ederek “terakki” eylemektir” (13 Teşrin-i Evvel 1324).

⁷ Bu konuda bilgi için bkz: Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayını, İstanbul, 1996.

Kadınların eğitilmesi sorunu, derginin hassasiyetle üzerinde durduğu konuların başında gelir. Kadın eğitimi, görüş farklılıklarıyla birlikte II. Meşrutiyet döneminde üzerinde önemle durulan konulardan biridir ve sosyal yaşama dâhil edilmeleri, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Balkan Savaşları'nın ardından hızlandırdığı değişim ve gelişim sürecinin önemli bir parçasıdır. Toplumun gelişmesinin kadınların yükseltilmesine bağlı olduğu, gerek merkezde gerekse taşrada yayınlanan gazetelerde yerel yazarların kalemiyle dolaşıma sokulan, hatta dünyadan örneklerle somutlaştırılan konulardan biridir. Örneğin o günlerde hayretle izlenen Alman milliyetçiliğinin yeşermesine, Almanya'nın sarsılmaz görülen “nüfuz ve kudretine”, Alman kadınlığının gelişimi sebep olmuştur. Sosyal ve ekonomik yaşamda önemli bir mevki edinen Museviler, bu başarılarını biraz da, öngördükleri hedefler doğrultusunda kabiliyetli çocuk anneleri, tutumlu kadınlar, başarılı yöneticiler yetiştiren Alyans Kız Okullarına borçludurlar (Aydın, 2008: 167–168).

Toplumun ilerlemesinin kadının yükseltilmesine bağlı olduğu görüşü, dergide yer alan birçok yazının ana temasını oluşturmaktadır. Bu konudaki duyarlılık derginin tasarımına da yansımıştır. 15. sayıda kalın ve siyah puntuyla sayfanın ortasına yerleştirilmiş, dergi adının etrafını çerçeveleyen latif bir desen içine büyük harflerle “Bir Milletın Nisvanı Derece-i Terakkisinin Mizanıdır” (bir ulusun kadınları çağdaşlığının ölçüsüdür) yazılmıştır. Dergi sayfaları bu anlayışı temellendirmeye çalışan yazılarla doludur. Zira Osmanlı toplumunda kadın, kendisine bahşedilen dinî ve hukukî haklara rağmen terbiye ve tahsili en çok ihmal edilen kesimdir. Kamuoyunda bir kadının okuma zorunluluğunun bulunup bulunmadığı yönündeki tereddüt bile bu durumun göstergesidir (13 Teşrin-i Evvel 1324).

Aynı sayıda İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Mehmet Cavit, birbiri ardına çıkan yayın organlarının arasında kadın dergilerinin de bulunmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Meşrutiyet'in kadına bakışını değerlendirmiştir. Önce *Demeş'in*, ardından *Mehasin'in* ve son olarak *Kadın'ın* yayın hayatına atılması, “yeni idarenin” kadınları ihmal etmeyeceğinin en önemli göstergesidir. Kadınlara verilen önem, her şeyden önce sağlam bir neslin yetişmesi konusunda eğitim kurumlarıyla birlikte onlara duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu gereksinim kadına ve kadın dergilerine yüklenen toplumsal görevi de belirlemiştir: “Ev idaresi” ve “çocuk terbiyesi⁸.” Mehmet Cavit, “Hanımlarımıza” başlıklı yazısında, kadın dergilerinin nasıl bir yayın politikası izlemesi gerektiğini açıklar. Kadın dergileri, kadınlara toplumsal görevlerini öğretmelidirler. Bu yöndeki talep öncelikle okuyuculardan gelmelidir. Taleplerin daha yoğunluklu bir şekilde dile getirilmesi, dergi yöneticilerinin yayın politikalarını gözden geçirmelerini sağlayacaktır. Dergi yazarlarından Nigâr Hanım'a göre *Kadın*, dış görünüşündeki sadeliği ve “ciddi” içeriğiyle kendini bu bakımdan ispatlamıştır (10 Teşrin-i Sani 1324).

Mehmet Cavit'in çağrısının en azından *Kadın'ın* okuyucuları nezdinde karşılık bulduğu söylenebilir. Dergi, hedef kitesinden ev işlerine yönelik dersler açılması, makaleler yayınlanması konusunda çok sayıda mektup aldığını belirtmektedir. Yeni idarenin kadına bakışını özetleyen sözler, derginin yayın politikası konusundaki düşünceleri etkilemiştir: “*Emellerimiz, fanteziden, süsten, fer'den ve daba doğrusu biçiden uzak bir üfke-i terakki ve ciddiyete matuftur. Güzel bir şiir, nefis bir fotoğraf, bir ah hissi kadınlarımızın tekemmülât-ı içtimaiyelerine hizmet etmez. Yeter ki onları yazacak, resmedecek, söyleyecek fikirler, dimağlar, liyakatler hazırlamaktır*” (12 Kanun-ı Sani 1324). Müdürü Enis Avni de, derginin görevinin öncelikle kadınların gelişimine ve ilerlemesine çalışmak, onların hukukunu, “kendi hakkını, annesinin hakkı gibi” korumak ve özgürlükleri savunmak olduğunu açıklamaktadır (19 Kanun-ı Sani 1324). Baha Tevfik'in, “Kumrallar ve Esmerler Kadınlarda Güzellik” başlıklı makalesinin (3 Teşrin-i Sani 1324) *Kadın'ın*, bir magazin dergisi olmadığı yönündeki iddiaya bir dereceye kadar istisna oluşturduğu söylenebilir.

Kadın eğitiminin önemi, başta kadın yazarlar olmak üzere yazı kurulunun kalemlerinde sürekli tekrarlanmıştır. Çünkü genç kızların eğitimi ailenin, toplumun hatta devletin geleceğini belirleyecektir (20 Teşrin-i Evvel 324). Kadın eğitimi gelecek nesillerin yetişmesi çerçevesinde siyasal ve toplumsal mesele olarak ele alınmaktadır. Artık doğumundan itibaren çocuğu bir memur yapmaktan öteye gidemeyen

⁸ Bu anlayış, devletin sürekli savaşta olduğu II. Meşrutiyet'in ikinci yarısından itibaren daha da güçlenmiş, kadın konusuna yaklaşım, millî ekonomiyi güçlendirmeyi amaçlayan politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. Artık kadınlardan bilgili bir anne olmalarının yanı sıra ev işlerini bilinçli bir şekilde yapan bir ev kadını olmaları istenmektedir. O dönemdeki yazarlara göre bir evin bütçesi nasıl yapılır, bir hesap nasıl tutulur vb. konular önem taşımaktadır. Böylelikle iyi bir ev kadınının devletin ekonomisine katkıda bulunabileceği görüşü ortaya atılmıştır. Bütün bunlar, aynı zamanda kadın eğitiminin öneminin nedenlerini oluşturmaktadır (Os, 2001: 341–342).

ninnilerin yerini vatan sevgisi, adalet kavramı, “istibdat nefreti” yaratacak şiirler, ninniler almalıdır (3 Teşrin-i Sani 1324). “Okuyunuz, okutunuz, Osmanlıların istikbali, bütün bu milletin nasip ve takdiri validelerin elindedir” (26 Nisan 1325) sözleri anneye verilen toplumsal görevi ifade etmektedir. Bu görev ise ancak “aydın” anneler tarafından yerine getirilebilir. Onun için Mehmet Cavit’in belirttiği gibi anneler, anne adayları eğitilmelidir (17 Teşrin-i Sani 1324).

Osmanlı Milletinin ilerlemesinin/batılılaşmasının kadınların yükselmesine bağlı olduğu gerçeği yanında, kadın eğitime dönük yazılarda vurgulanan diğer bir nokta, Batının bu konudaki deneyimlerinden yararlanılması gerekliliğidir. Örneğin dünyanın en aydın, en sosyal ve en girişimci kadınları olarak nitelenen İngiliz kadınları, toplumsal yaşamdaki konumlarını eğitimle elde etmişlerdir (30 Mart 1325). Derginin kadın yazarlarından Refika Şükran, “Biz Ne için Terakki Edemedik?” başlıklı makalesinde geri kalmışlığın sorumluluğunu istibdat yönetimine yüklemekte, yeni dönemde kadınların üzerine düşen görevleri sırlamaktadır. Yazara göre Meşrutiyet döneminde ilerleme için çaba sarf edilmeli, Batılı kadınların yalnız maddi ziynetleri, çılğın ve gereksiz arzuları, israf alışkanlıkları taklit edilerek, onları geliştiren temel faktörler göz ardı edilmemelidir (16 Şubat 1324). Yazar “Terakki İçin Nelere Muhtacız: Mektepler?” başlıklı diğer bir makalesinde kadın sorununu eğitim sorunu, yani kız okulları sorunu olarak ele alır. Kız okullarının hali hazırdaki öğretim yönteminin, programlarının değişmesi gerektiğini savunur. Ona göre kadın dernekleri bu konuda daha fazla çaba göstermelidirler (9 Mart 1325). Osmanlı kadın derneklerinin hayır işleri yanında kızların eğitimi ile ilgili de çaba göstermesini savunan isimlerden biri de Enis Avni'dir. Dergi Müdürü, “Osmanlı Kadınları Cem'iyât-ı Müteşekkilesi ve İki Noksan” başlıklı makalesinde, başlıkta vurguladığı eksiklikleri, “maarif” ve “sanayi” olarak açıklamıştır. Kadın dernekleri, özellikle eğitim konusunda birlikte hareket ederek, sorunun çözümüne dair yöntem geliştirmelidirler. Makalenin devamında konuya dair şu satırlar yer almaktadır:

“Bugün sizler, bunlardan (yardım işleri, H. A.) ziyade mekteplere muhtaçsınız. Evvela her büyük şehirde muntazam ve layık birer [Inas İptidaî Mektebi] tesisine çalışınız. Her zaman diyoruz ve tekrar deriz ki Osmanlılık [Inas İptidaî Mektebinden] başlayarak iktisab-ı salabet (sağlamlık) ve ciddiyet eyleyecektir. Mevcut mekteplere yardımınızdan vazgeçmeyerek yeniden ihyasına gayret ediniz. Yeni dünyamız ve yeni hayatımız için esaslar arayınız. Bir vilâyette mükemmel ve büyücek bir iptidaî mektebi idare edecek kuvve-i maliyeyi o vilâyetin kadınları tedarik temin edebilirler. Ve o vilâyet bu suretle ribka-i cehlî (cehalet kemendi) ve nâdânîden (bilmezlik, cehalet) kurtulmak için ilk batveyi atabilir (...). Mektebe devam vakti geçmiş hemşerilerimiz içindir ki vakti hali yerinde olsun olmasın bunlar hiçbir işle meşgul değildirler. Bunlara yarım asırdan beri Fransa'daki [Sanayi-i Tezâyüye İttihad-ı Nisvan Cemiyeti] gibi bir müessesesi-nafia lazımdır. Elişi mi, dikişçi mi, aşçı mı, çocuk mürebbiyeliği mi hepsini ve istediğini orada ciddi bir surette görmelidirler” (2 Şubat 1324).

Dergide “feminizm”e bakış bağlamında en dikkat çekici görüş, yazı kurulunun önemli isimlerinden Dr. Abdullah Cevdet'e aittir. Ona göre kadınlar, bilim ve fen konusunda bir yenilik ya da buluş ortaya koymamışlardır. Fakat ondan daha büyük bir iş yapmaktadırlar. Dünyanın en yüce ve muazzam eseri onların dizleri üzerinde vücut bulmaktadır. İyi yetişmiş bir kadın, kendisine benzeyecek olan çocuklar yetiştirecektir. Kadının erkekle hukukta eşitliğini savunan “feminizm” bizde hüsn-i kabul bulmamalıdır. Hukukta eşitlik, vazifelerde eşitlik bulunduğu takdirde meşru sayılabilir. “Feminizm, bir terakki-i maddi-i müfritin veled-i gayr-i meşruudur” (26 Kanun-ı Sani 1324). Feminizmin fazla ciddiye alınmadığı dergide, kadın hakları, Doğu ve Batı toplumlarında kadının yeri konulu makaleler önemli yer tutmaktadır⁹. Moiz Levi imzasını taşıyan “Mukayese-i Hukuk-i Nisvan” başlıklı makalede, Müslüman kadınlar hariç olmak üzere Osmanlı ve Avrupa kadınları arasında sosyal konum itibarıyla bir farklılık bulunmadığı ileri sürülmüş, mülk edinme, veraset, boşanma ve evlilik gibi alanlarda karşılaştırmalar yapılmıştır (5 Kanun-ı Sani 1324). Dergi yazarlarından [ayın]. Seni de, iki sayı boyunca yayınlanan “Kadınlarımızın Mevki-i Medeniyesi” başlıklı makalesinde, Osmanlı kadınlarının medeni haklar bakımından Batılı kadınlardan farklılık göstermediğini savunur. Ona göre Şeriat, kadını temel haklarından yoksun bırakmamıştır. Şer'i hükümler ile uygulama arasındaki çelişkiyi ise şöyle açıklar:

⁹ Bu konuda önde gelen yazılar şunlardır: [ayın]. Seni, “Kadınlarımızın Mevki-i Medeniyesi” *Kadın*, 20 Teşrin-i Evvel 1324, 27 Teşrin-i Evvel 1324; Moiz Levi, “Mukayese-i Hukuk-i Nisvan”, *Kadın*, 5 Kanun-ı Sani 1324; Mustafa Mermi, “Kadınlık Âleminde: Şark ve Garp Kadınları”, *Kadın*, 30 Mart 1325.

“*Hükem-i Şer’i ile suret-i tabiki arasındaki bu tezat nedir? Acaba bu ahkâm kabil-i icra değil de onun için mi mühmel (ihmal edilmiş) bırakıldı; yoksa bu haller erkeklerin menafisine tevafuk etmediğinden onlar tarafından mı nazar-ı itibara alınmıyor? Burada taacciibe mahal göremem. Araya bir de kanun-i ahlakî ve içtimâin karışmasıyla bu tagayyürâtın (değişme, başkalaşma) ser-nümâ olduğunu, tabiatıyla tevazzu’ (konulma) ettiğini söylersem bata etmemiş olacağımı zannedebilirim*” (20 Teşrin-i Evvel 1324).

Dergi, makale ve yazıların dışında “Şuûn-ı Nisvan” başlığıyla kadın dünyasına ve kadınlarla ilgili diğer konulara ilişkin haberlere de yer verir. Siyasal olaylar, kurulan kadın dernekleri ve faaliyetleri, Batı’da kadın hakları konusundaki gelişmeler, kadınların uğradıkları saldırı ve tacizler vb. birçok haber bu sütunda kendine yer bulmuştur. Örneğin Belgrad’da 1000’den fazla kadın, bir miting düzenleyerek Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhak etmesini protesto etmiş ve Avusturya mallarını bojkot kararı almıştır (27 Teşrin-i Evvel 1324). 1 Kanun-ı Evvel 1324 tarihli sayıda ise Avrupa kamuoyunda kadınlara oy verme hakkının tanınmasına dair tartışmaların yer aldığı haber verilmektedir. Dergi sayfalarında kadın sağlığına yönelik tek yazı, sigara içmeyle ilgilidir. “Tütün ve Kadınlar” başlıklı makaleye göre, dünya kadınları arasında en fazla tütün kullanımı, Doğu kadınları arasında yaygındır. Batılı kadınların tütüne karşı ilgisizlikleri ise güzel görünme arzusundan kaynaklanmaktadır. Makalede, Batıda kadının bulunduğu ortamda bile tütün içmek yasak iken Doğuda (kızlar bir dereceye kadar hariç tutularak) kadınlar arasında sigara içmenin oldukça yaygın olduğu belirtilmiş ve okuyucular, sigaranın zararları konusunda bilinçlendirilmeye çalışılmıştır (27 Teşrin-i Evvel 1324).

SONUÇ

Meşrutiyet Selanik’inin ilk kadın dergisi olan *Kadın*, daha kapsamlı bir incelemeye konu olabilecek yayın hayatıyla kendi döneminin kadın dergileri arasında önemli bir konuma sahiptir. Bunun nedenlerinden biri yazı kadrosunun, bazıları Türk ulusçuluğu ile özdeşleşmiş önemli isimlerden, dönemin tanınmış kadın yazarlarından oluşmasıdır. Buna, derginin İttihat ve Terakki hareketinin oluşmasında önemli bir role sahip olan Selanik’te yayınlanması da eklenebilir. II. Meşrutiyet’in kadın dergileri için yarattığı elverişli ortamda yayınlanan dergi, siyasal söylemini “istibadın kötülükleri ve Meşrutiyet’in yararlılıkları” üzerine geliştirmiştir. Amacı; “fanteziden, süsten, fer’den ve daha doğrusu hiçiden uzak bir ufk-ı terakki ve ciddiyete matuftur.” Yani yararsız konularla ilgilenen bir magazin dergisi değildir.

Dergi, ilk sayısında tüm kadınlara ait olduğunu vurgulamasına karşın belirli bir dünya görüşüne sahip, entelektüel, yetişmiş kadınlara hitap eden bir içerik oluşturmuştur. Kullandığı dil ağır, ağdalı, kendi deyimiyle “kulübede”, “fakirhanede” yaşayan kadınlar tarafından kolaylıkla anlaşılamayacak bir tarzdadır. Kadınların eğitimi, toplumsal yaşama katılmaları, bu yönde deneyimler elde edecekleri örgütlü birliktelikler oluşturmaları, derginin ilgi duyduğu konuların başında gelir. Feminizme karşı belirgin bir eğilimi yoktur. Hatta sıcak bakmaz. Kadının eğitilmesini, ona yüklediği toplumsal misyonun gereği olarak “ev idaresi” ve “çocuk terbiyesi” bağlamında istemektedir. Kadın, sağlam bir nesil, cesur bir asker yetiştirecek bilgili bir anne, ev işlerini bilinçli şekilde yapan bir ev hanımı olmalıdır. Bu anlayış devletin sürekli savaşta olduğu II. Meşrutiyet’in ikinci yarısından itibaren daha da güçlenecektir. *Kadın*, tüm bu nitelikleriyle Türk kadın dergiciliğinin II. Meşrutiyet’e denk gelen yıllarının değerlendirilebilmesine Selanik ölçeğinde önemli katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Akpolat, Yıldız (2004). *Sosyoloji Araştırmaları Osmanlı’da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri*. Erzurum: Fenomen Yayını.

Çakır, Serpil (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi* (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayını.

Çapanoğlu, Münir S. (1962). *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*. İstanbul: (Hür Türkiye) Dergisi Yayını.

Doğan, Abide (1989). *Aka Gündüz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

(Es), Hikmet F. (1932). *Bugün de Diyorlar ki...* İstanbul: Remzi Kitaphanesi.

(Gerçek), Selim N. (1931). *Türk Gazeteciliği (1831–1931)*. İstanbul: Devlet Matbaası.

İlyasoğlu, Aynur ve İnsel, Deniz (1984). Kadın Dergilerinin Evrimi. *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849–1984)* içinde. İstanbul: Gelişim Yayını.

İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869–1927)(1993). Zehra Toska, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kurç, Gökçen Art, Aynur Demir Direk (Hz.), İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayını: 5, Metis Yayını.

Kadın, 13 Teşrin-i Evvel 1324–25 Mayıs 1325.

Kurnaz, Şefika (2007a). Siyasal Tarihimizin İsimsiz Kahramanlarından: İttihatçı Seniye Hanım.

<http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/37.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2009.

Kurnaz, Şefika (2007b). Emine Semiye İle Nigâr Hanım'ın Mektuplaşmaları. <http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/38.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2009.

Os, N.V. (2001). Osmanlı Müslümanlarında Feminizm. (Editör: Mehmet Ö. Alkan). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. C: I, İstanbul: İletişim Yayını.

Özen, Hatice (1994). *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868–1990)*. İstanbul: Graphis Ltd.

Taşkıran, Tezer (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayını.

Yücebaş, Hilmi (1959). *Bütün Cepheleri İle Aka Gündüz*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.

Ek-1. Kadın'ın 13 Teşrin-i Evvel 1324 tarihli ilk sayısı.

